

УДК 338.24:334.012.64

DOI: 10.31891/2307-5740-2018-266-1-184-188

МОРОЗ С. Г.

Полтавське відділення Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз імені М. С. Бокаріуса

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ТА НАПРЯМИ РЕГУЛЮВАННЯ І РОЗВИТКУ СЕКТОРА МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ОБ'ЄКТА РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ

Мета статті полягає у визначенні ключових аспектів та напрямів регулювання і розвитку сектора малого підприємництва як об'єкта регуляторної політики. У роботі висвітлено завдання та роль регуляторної політики та описано її регуляторний та регулюючий аспекти. Проведено аналіз економічної літератури з державного регулювання розвитку малого підприємництва, визначено комплексну характеристику чинників розвитку цього сектору економіки та розлогі класифікації цільових орієнтирів державної політики. Висвітлено системну та структурну ролі підприємницького сектора. Досліджено підходи до елементів та засобів у рамках регулюючого блоку державної регуляторної політики розвитку малого підприємництва. Графічно зображено напрями регулювання та ключові аспекти розвитку сектора малого підприємництва як об'єкта регуляторної політики. Доведено, що поєднання державної політики в рамках регуляторного та регулюючого напрямів здійснюватиме комплексний вплив на відповідні об'єкти регулювання, що буде сприяти вирівнюванню циклічних тенденцій у функціонуванні суб'єктів малого підприємництва, зростанню їх суспільної ролі в соціально-економічному розвитку регіонів і держави в цілому, тому доцільним є дослідження ключових аспектів та напрямів регулювання та розвитку сектора малого підприємництва як об'єкта регуляторної політики.

Ключові слова: регуляторна політика, розвиток, мале підприємництво, державна політика, системність.

MOROZ S.

Poltava Branch of the Kharkiv Scientific Research Institute of Forensic Expertise named after M. S. Bokarius

KEY ASPECTS AND DIRECTIONS OF REGULATION AND DEVELOPMENT OF THE SMALL BUSINESS SECTOR AS A REGULATORY POLICY OBJECT

An important object of regulatory policy is the small business sector, namely the processes that occur within it, and their consequences in the functioning of the national economy. The purpose of the article is to identify key aspects and directions of regulation and development of the small business sector as an object of regulatory policy for. The paper highlights the tasks and role of the regulatory policy and describes its regulatory and regulatory aspects. The analysis of the economic literature on state regulation of small business development has been carried out, a comprehensive description of the factors of development of this sector of the economy and extensive classifications of government policy targets have been determined. The systemic and structural roles of the business sector are highlighted. We study the approaches to the elements and means within the regulatory unit of the state regulatory policy for the development of small business. Graphically depicts the direction of regulation and key aspects of the development of the small business sector as an object of regulatory policy. Diversified approaches to the elements and means within the regulatory unit of the state regulatory policy for the development of small business are given. It is proved that the combination of state policy within the regulatory and regulatory areas to carry out a comprehensive impact on the relevant objects of regulation will help level out cyclical tendencies in the functioning of small businesses, increase their social role in the socio-economic development of regions and the state as a whole; therefore, it is reasonable to study key aspects and directions of regulation and development of the small business sector as about EKTA regulatory policy.

Key words: regulative policy, development, small business, state policy, system.

Постановка проблеми. Відомо, що ринкова економіка розвивається циклічно, періоди швидкого зростання і активності господарювання змінюються економічними кризами, падінням темпів виробництва, наявністю значної частки збиткових підприємств в сфері малого бізнесу, низькою ефективністю дрібного підприємництва. Тому необхідні регулюючі заходи держави щодо розвитку підприємництва, підвищення їх ефективності, вдосконалення методів впливу на підприємницьку діяльність, що буде сприяти вирівнюванню циклічних тенденцій у функціонуванні суб'єктів малого підприємництва, зростанню їх суспільної ролі в соціально-економічному розвитку регіонів і держави в цілому, тому доцільним є дослідження ключових аспектів та напрямів регулювання та розвитку сектора малого підприємництва як об'єкта регуляторної політики.

Аналіз останніх наукових досліджень. В економічній літературі з державного регулювання розвитку підприємництва, зокрема малого, напрацьовано доволі комплексну характеристику чинників розвитку цього сектору економіки, а також визначено розлогі класифікації цільових орієнтирів державної політики, серед науковців, які вивчали ці питання, можна виділити Г. Кампо, О. Чемериса, М. Мельника, З. Варналія, Д. Антонюка Т. Васильціва. Такі об'єкти регулювання розвитку сектора малого підприємництва, як аспекти зростання, структури та системи та інструменти впливу на них описані у роботах В. Паппа та З. Варналія. Проте напрями регулювання та ключові аспекти розвитку сектора малого підприємництва як об'єкта регуляторної політики є недостатньо дослідженими та потребують доопрацювання.

Мета дослідження. Мета статті полягає у визначенні ключових аспектів та напрямів регулювання і розвитку сектора малого підприємництва як об'єкта регуляторної політики

Виклад основного матеріалу. Важливим об'єктом регуляторної політики є сектор малого підприємництва, а саме процеси, які відбуваються в його межах, та їх наслідки у функціонуванні системи національного господарства. Безпосереднє завдання та роль регуляторної політики полягає у здійсненні

(дотриманні) її суб'єктами (передусім органами державної влади та місцевого самоврядування) при плануванні і прийнятті нормативно-правових актів чітко визначених процедур та правил, які дозволяють уникнути неясних та неефективних управлінських рішень. Це лише одна сторона регуляторної політики, коли друга стосується не стільки перевірки рішень, що приймаються, як їх ініціювання. Іншими словами здійснення безпосереднього державного регулювання у важливих сферах системи національного господарства для досягнення позитивних ефектів і наслідків, здатних позначитися на соціально-економічному розвитку держави та її територій, видів економічної діяльності і галузей економіки.

Відтак, ведемо мову про два магістральних напрями регуляторної політики, які і підсилюють дію обидвох, і доповнюють один одного, і слугують фреймовими характеристиками взаємоузгодженого співіснування та реалізації. Це, по-перше, регуляторний аспект та, по-друге, регулюючий аспект.

Регулюючі впливи за цими напрямками покликані забезпечити необхідні бажані зміни в економіко-правовому, суспільно-психологічному середовищі малого бізнесу. Але для розуміння характеристик розвитку малого підприємництва як об'єкта державної регуляторної політики потрібно чітко ідентифікувати аспекти такого розвитку. Відповідно, на їх захист, збереження і посилення будуть спрямовуватися заходи та дії в рамках регулятивного та регулюючого напрямів державної політики в цій сфері.

Багато уваги стосовно державного регулювання розвитку малого підприємництва висвітлено у працях Г. Кампо, якій належить один з найбільш системних підходів до вимірювання. Так, у праці [5, с.272-274] доведено необхідність застосування в таких цілях чотирьох груп показників: економічної (стан та динаміка кількості малих підприємств, обсяги і частка реалізованої ними продукції (товарів, робіт, послуг), динаміка інвестування, витрати на інновації та інформатизацію, фінансовий результат та частка прибуткових суб'єктів сектора малого підприємництва), соціальної (чисельність і рівень зайнятості, стан та динаміка оплати праці, середньомісячна заробітна плата в секторі малого бізнесу, показники активності створення і функціонування фізичних осіб – підприємців), транзакційних витрат (показники витратомісткості пошуку інформації, ведення переговорів, реєстрації бізнесу, отримання ліцензій, дозволів та погоджень, доступу до приміщень і земельних ділянок) та настроїв суб'єктів малого бізнесу (експертні оцінки якості, ефективності та достатності заходів, які реалізуються місцевою владою, в контексті сприяння розвитку сектору малого підприємництва).

З наведеної інформації, по-перше, робимо висновок про важливість врахування (під час оцінювання ефективності державного регулювання розвитку малого бізнесу) не лише стандартних кількісних показників – параметрів функціонування та стану розвитку підприємницького сектору економіки і його суб'єктів та, по-друге, констатуємо низькі позиції України у відповідному рейтингу, що, власне, вказують на пріоритетні напрями удосконалення вітчизняної регуляторної політики. Як бачимо, це передусім посилення ролі малого підприємництва в інноваційній діяльності та розвитку «зеленої економіки», удосконалення системи підтримки новостворюваних суб'єктів бізнесу, сприяння в розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

В контексті розвитку такого роду методик вельми цікавим видається розроблений О. Чемерисом підхід під назвою «Призма ефективності» [9, с.245-246]. Науковець пропонує п'ять груп параметрів, що, на його думку, одночасно є свідченням ефективності державного регулювання відносно розвитку малого підприємництва та індикаторами проблем у цій сфері: 1) бажаний внесок підприємництва (сучасний стан та потенційне бачення характеристик цього сектора економіки), 2) підприємницькі потреби (існуючі та потенційні недоліки і перешкоди функціонування суб'єктів бізнесу), 3) політика втручання (наявність стратегій і програм, орієнтирів та завдань державної політики), 4) процеси (визначеність конкретних виконавців та заходів, які вони мають реалізувати), 5) ресурси, можливості, обмеження (показники наявності забезпечення (за всіма функціонально-ресурсними напрямками) функціонування та розвитку підприємницького сектору, а також оцінки ризиків і загроз регуляторної політики).

Беззаперечно, запропонована методика привносить суттєвий теоретико-прикладний вміст, проте в більшій мірі актуальна безпосередньо під час впровадження тих, чи інших засобів державної регуляторної політики у сфері розвитку малого підприємництва. Водночас, її значимість невисока під час ідентифікації слабких місць та визначення конкретних напрямів докладання державницьких зусиль.

У дослідженні [3, с.87] запропоновано дещо інший підхід до бачення критеріїв ефективного функціонування та розвитку підприємницького сектору. Зокрема вони визначені в рамках трьох груп параметрів: 1) економічна незалежність, 2) ефективність функціонування, 3) здатність до розвитку. Таке трактування видається нам і правомірним, і цікавим, і прикладним. В рамках першої групи розглядаються здебільшого показники фінансово-ресурсної забезпеченості суб'єктів малого бізнесу, другої – виробничої та фінансово-економічної ефективності їх господарювання, третьої – індикатори динаміки та темпів зростання ключових показників стану та якості функціонування сектору малого підприємництва.

Звернімо увагу на те, що більшість представлених в економічній літературі поглядів на систему цільових орієнтирів державної підтримки розвитку малого підприємництва зводяться до певного переліку різнофункціональних індикаторів. Але наявні й результати досліджень, де завдання регулювання чітко сфокусовані на одному конкретному функціональному чи структурному напрямі.

Це, до прикладу, праця Д. Антонюка [1, с.84], в якій автором зроблено спробу визначити перелік індикаторів сформованості інституційної інфраструктури підприємництва. Це зокрема такі критерії, як

інформаційно-консультаційне забезпечення, представлення та захист інтересів, фінансово-ресурсна підтримка, експертно-технічна компонента, інноваційний розвиток, інституції просування та передачі продукції, експертно-технічний супровід та система підготовки кадрів для малого бізнесу. На нашу думку, такий підхід має право на існування, є прикладним та потребує врахування в рамках державної регуляторної політики.

Новий метод знаходимо у дослідженні [6, с.145-146], де М. Мельник обґрунтовує і важливість, і склад критеріїв ефективності державної регуляторної політики розвитку малого підприємництва в аспекті сформованості бізнес-середовища.

Ми вважаємо ці та деякі інші ознаки функціонування і розвитку малого підприємництва такими, що характеризують масштаби його поступу, що в безпосередній або ж опосередкованій мірі позначаються і на параметрах економічного зростання. Разом, із тим, на нашу думку, важливо розуміти: ці кількісні аспекти не є єдиними, тим більше, єдиновизначальними параметрами – об'єктами регуляторної політики.

Значно більш стратегічно орієнтованими критеріями державної регуляторної політики розвитку малого підприємництва є аспекти структури та системи. Відносно першого, то в численних економічних дослідженнях доведено, що роль сектора малого бізнесу далеко не обмежується позитивним внеском у підвищення значень базисних характеристик соціального і економічного розвитку держави, а пріоритетним завданням стає вплив на покращення домінуючих структурних співвідношень як в системі національного господарства загалом, так і в засадах функціонування, розвитку підприємницького сектора економіки.

Щодо другого (аспект системи), то в низці досліджень справедливо доводиться ще глибший зміст і, відповідно, роль підприємницького сектора в національній економіці. Фактично, сектор малого підприємництва і в теорії, і в практиці визначається невід'ємним системоутворювальним елементом належного функціонування економічної системи держави, тобто відсутність, слабкість, несформованість, низька ефективність та дієздатність сектора малого підприємництва стають системними загрозами і перешкодами сталого, довгострокового і збалансованого розвитку територіально-господарських комплексів країни.

Такі висновки обумовлюються, наприклад, тим, що завдяки відкриттю власного приватного бізнесу значна частина населення в змозі стати більш незалежною від держави, її соціальних гарантій та підтримки, самостійно забезпечуючи себе зайнятістю та доходами, причому, як правило, значно вищого рівня, аніж середня чи мінімальна заробітна плата. Завдяки цьому формується прошарок людей, які належать до т. зв. середнього класу, що економічно самостійні, мають власну незалежну думку і в підсумку це забезпечує високий рівень демократизації суспільства як ознаки суспільно-орієнтованої демократичної держави.

Системна роль підприємницького сектора проявляється й в суто економічних питаннях. Так, відомо, що низка господарських операцій чи напрямів діяльності не характерні для великих суб'єктів бізнесу і об'єктивно збиткові, значно більш ризикові, потребують створення нових підрозділів та високої гнучкості поведінки, що не притаманно великим корпораціям. Таким чином, їм потрібні партнери – малі форми господарювання. Рациональні поєднання підприємств різних розмірів забезпечують системні господарські зв'язки та відносини.

Аспектами системності ролі сектору малого підприємництва пронизані й праці З. Варналія. Так, у дослідженні «Конкуренція і підприємництво» дослідник цілий розділ присвячує взаємозв'язкам і взаємообумовленостям категорій «мале підприємництво» та «конкуренція». Узагальнюючи основи економічної природи конкуренції, концепції конкурентоспроможності національної економіки та теорії підприємництва, З. Варналій доводить, що «слабкість» державної політики підтримки сектору малого підприємництва об'єктивно призводить до деформації та дисфункції конкурентного середовища як однієї з найбільш системних проблем економічної безпеки держави [4, с.26-95].

На системній ролі сектору малого бізнесу в економіці наголошує в своїх дослідженнях В. Папп. Зокрема у праці [7, с.161] науковець узагальнює: «... роль малого підприємництва в економіці комплексна і системна. Це вплив на покращення ресурсної забезпеченості, створення умов для ефективного розподілу і споживання ресурсів та факторів виробництва, відволікання на себе значної частини господарських і комерційних ризиків, створення, впровадження та використання нововведень, причому часто на нових ринках, ринкових сегментах, творчість і креативність як важливі умови суспільного поступу та прогресу. Важко не погодитися з тим, що зазначений перелік завдань, покладених на функціонування сектору малого бізнесу, в дійсності критично значимий для ринково орієнтованої економіки».

У відповідності до охарактеризованих вище об'єктів регулювання розвитку сектору малого підприємництва (аспекти зростання, структури та системи) слід вести мову про адекватні інструменти, засоби та заходи, що будуть застосовані державою, власне, орієнтовані на відповідний вплив на об'єкти регулювання заради досягнення наперед визначених цілей і завдань.

Передовсім звернімося до найбільш актуальних законодавчих ініціатив у цій сфері. Так, в Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року встановлені такі 6 магістральних напрямів державної регуляторної політики у сфері розвитку МСП в Україні: 1) створення сприятливого середовища для розвитку малого і середнього підприємництва; 2) розширення доступу малого і середнього підприємництва до фінансування; 3) спрощення податкового адміністрування для малого і середнього бізнесу; 4) популяризація підприємницької культури та розвиток підприємницьких навичок; 5)

сприяння експорту/інтернаціоналізації малого і середнього підприємництва; 6) підвищення конкурентоспроможності та реалізація інноваційного підприємницького потенціалу [8].

В економічній літературі можна віднайти загалом схожі, але також і диверсифіковані підходи до елементів та засобів у рамках регулюючого блоку державної регуляторної політики розвитку малого підприємництва. До прикладу, у [7, с.164] надається перевага таким засобам регулювання в цій сфері, як фінансово-кредитне сприяння, податкові пільги, конвергенція економіко-правового середовища бізнесу України та ЄС, розвиток експортного потенціалу сектору малого підприємництва та інтеграція зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних малих підприємств у світогосподарські бізнес-процеси.

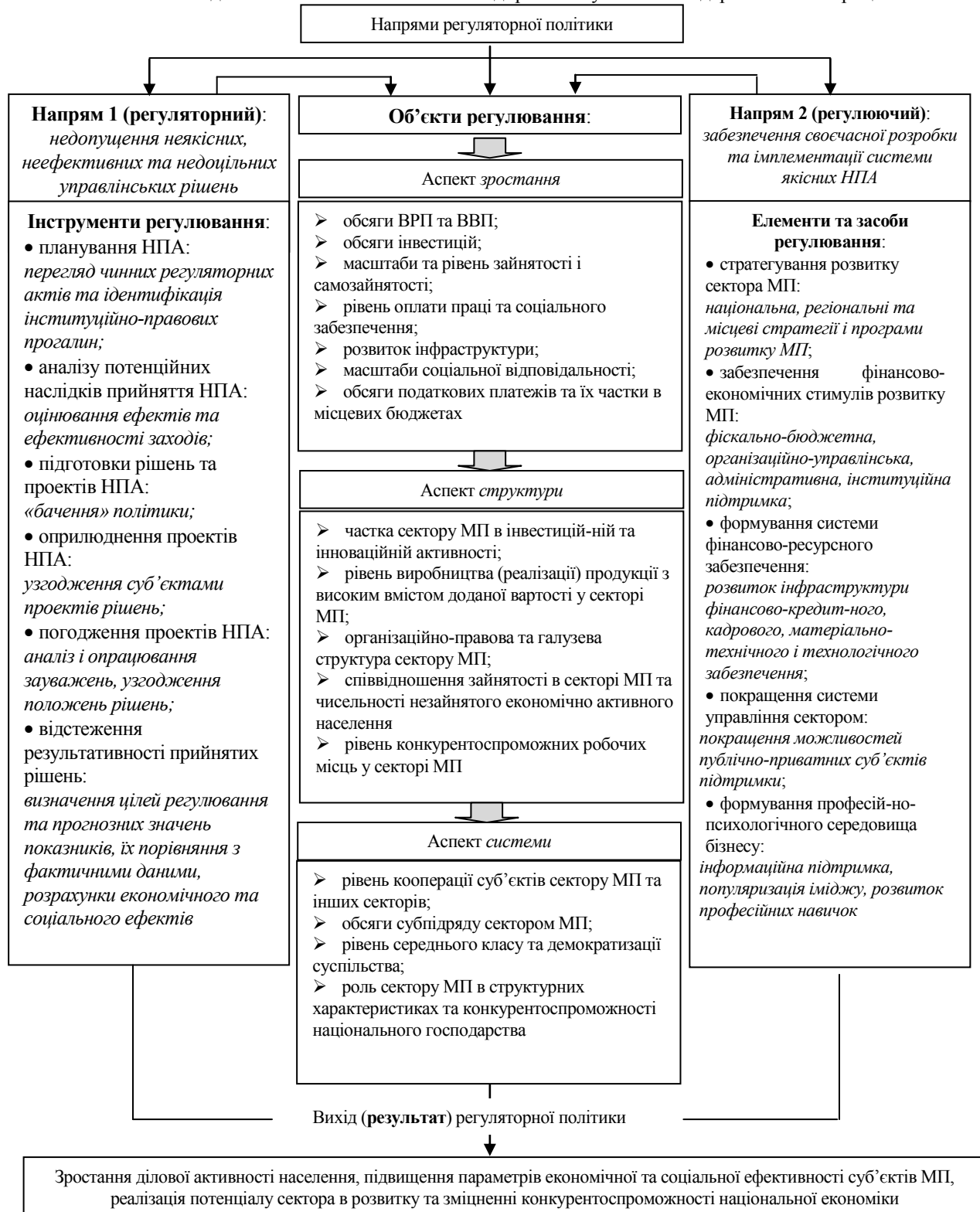

Рис. 1. Напрями регулювання та ключові аспекти розвитку сектору малого підприємництва як об'єкта регуляторної політики (авторська розробка)

Більш функціональний підхід знаходимо у дослідженні [2, с.53-54], де обґрунтовуються наступні засоби державного регулювання в аналізованій сфері: посилення економічної безпеки підприємництва, формування системи захищеності його представників від рейдерства та злочинів у сфері порушення права приватної власності, формування економічних стимулів до зростання інвестиційно-інноваційної активності представників малого бізнесу, усунення трансакційних та трансформаційних витрат, спрощення дозвільної системи, формування інфраструктури фінансово-ресурсної підтримки малого бізнесу, розвиток міжгалузевої та міжсекторальної кооперації, створення локальних інтегрованих структур та систем.

Очевидно, що такий перелік засобів державного регулювання видається доволі системним, комплексним та навіть вичерпним. Разом із тим, реалізувати всі можливі заходи та засоби державної політики ресурсно складно та часто не доцільно. Слід розуміти, які саме заходи (чи їх поєднання) найбільш важливі, доречні та ефективні в певний конкретний момент часу за відповідного стану функціонування сектору малого бізнесу та поточної ринкової кон'юнктури. А це потребує відповідної класифікації та ієрархії заходів і засобів державного регулювання розвитку сектору малого підприємництва.

Виходячи з наведених вище міркувань та узагальнень, вважаємо, що базисні напрями регулювання та ключові аспекти розвитку сектору малого підприємництва – об'єкта регуляторної політики – можна представити як на рис. 1.

Висновок. Важливим об'єктом регуляторної політики є сектор малого підприємництва, а саме процеси, які відбуваються в його межах, та їх наслідки у функціонуванні системи національного господарства. За такого підходу об'єктами регулювання стають ключові параметри функціонування і розвитку сектору малого бізнесу за такими групами аспектів, як 1) соціально-економічне зростання, 2) структурні характеристики, 3) системні властивості. Відповідний вплив на об'єкт регулювання здійснюється державою із застосуванням інструментів, елементів та засобів регулювання за умови збалансованого поєднання регуляторного та регулюючого напрямів політики. Завдання першого – не допустити прийняття неякісних, неефективних та недоцільних управлінських рішень; другого – забезпечити своєчасність розробки та імплементації системи якісних щодо розвитку і підвищення ефективності функціонування малого бізнесу нормативно-правових актів.

Література

1. Антонюк Д. А. Розвиток інституціональної інфраструктури підприємництва регіону в процесі європейської інтеграції : монографія / Антонюк Д. А. – Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень НАН України, 2015. – 341 с.
2. Варналій З. С. Пріоритети вдосконалення державної політики розвитку малого підприємництва в Україні / З. С. Варналій, Т. Г. Васильців, Д. С. Покришка // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 2 (31). – С. 49–54.
3. Варналій З. С. Конкуренція і підприємництво : монографія / З. С. Варналій. – К. : Знання України, 2015. – 463 с.
4. Васильців Т. Г. Пріоритети та засоби зміцнення економічної безпеки малого і середнього підприємництва : монографія / Васильців Т. Г., Волошин В. І., Гуменюк А. М. – Львів : Вид-во ЛКА, 2009. – 248 с.
5. Кампо Г. Вимірювання рівня розвитку малого бізнесу регіону / Г. Кампо, Н. Дочинець // Регіональна економіка. – Львів : ІРД, 2012. – С. 269–281.
6. Мельник М. І. Формування бізнес-середовища України в умовах інституційних трансформацій : монографія / Мельник М. І. – Львів : ІРД НАН України, 2012. – 568 с.
7. Папп В. В. Сучасний стан і тенденції розвитку малого підприємництва в Україні / В. В. Папп // Бізнес-Інформ. – 2013. – № 6. – С. 160–164.
8. Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року [Електронний ресурс] : розпорядження № 504-р від 24.05.2017 / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2017-%D1%80>.
9. Чемерис О. М. Державна політика розвитку малого і середнього підприємництва в Україні у контексті результативності / О. М. Чемерис // Ефективність державного управління. – 2017. – Вип. 3 (52). – Ч. 2. – С. 234–250.

Referenses

1. Antoniuk D. A. Rozvytok instytutsionalnoi infrastruktury pidpriemnytstva rehionu v protsesi yevropeiskoi intehtratsii : monohrafiia / Antoniuk D. A. – Lviv : DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2015. – 341 s.
2. Varnalii Z. S. Priorytety vdoskonalennia derzhavnoi polityky rozvytku maloho pidpriemnytstva v Ukraini / Z. S. Varnalii, T. H. Vasylytsiv, D. S. Pokryshka // Stratehichni priorytety. – 2014. – № 2 (31). – S. 49–54.
3. Varnalii Z. S. Konkurentsia i pidpriemnytstvo : monohrafiia / Z. S. Varnalii. – K. : Znannia Ukrainy, 2015. – 463 s.
4. Vasylytsiv T. H. Priorytety ta zasoby zmitsnennia ekonomichnoi bezpeky maloho i serednoho pidpriemnytstva : monohrafiia / Vasylytsiv T. H., Voloshyn V. I., Humeniuk A. M. – Lviv : Vyd-vo LKA, 2009. – 248 s.
5. Kampo H. Vymiryuvannia rivnia rozvytku maloho biznesu rehionu / H. Kampo, N. Dochynets // Rehionalna ekonomika. – Lviv : IRD, 2012. – S. 269–281.
6. Melnyk M. I. Formuvannia biznes-seredovyscha Ukrainy v umovakh instytutsiinykh transformatsii : monohrafiia / Melnyk M. I. – Lviv : IRD NAN Ukrainy, 2012. – 568 s.
7. Papp V. V. Suchasnyi stan i tendentsii rozvytku maloho pidpriemnytstva v Ukraini / V. V. Papp // Biznes-Inform. – 2013. – № 6. – S. 160–164.
8. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku maloho i serednoho pidpriemnytstva v Ukraini na period do 2020 roku [Elektronnyi resurs] : rozporiadzhennia № 504-r vid 24.05.2017 / Kabinet Ministriv Ukrainy. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2017-%D1%80>.
9. Chemerys O. M. Derzhavna polityka rozvytku maloho i serednoho pidpriemnytstva v Ukraini u konteksti rezultatyvnosti / O. M. Chemerys // Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia. – 2017. – Vyp. 3 (52). – Ch. 2. – S. 234–250.